

**ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ
НА КОМП'ЮТЕРНУ ПРОГРАМУ**

**CONTRACTUAL REGULATION OF COPYRIGHTS
FOR A COMPUTER PROGRAM.**

У статті досліджується договірне регулювання авторських прав на комп'ютерні програми, що є важливою складовою правового забезпечення інформаційно-технологічних відносин у сучасній цифровій економіці. Автор аналізує особливості правовідносин у сфері ІТ, які характеризуються опосередкованістю, широким просторовим застосуванням та значною динамічністю розвитку. Висвітлено основні елементи інформаційних правовідносин, серед яких суб'єкти, поведінка учасників, об'єкти, права та обов'язки, а також розглянуто, як ці елементи визначають характер правовідносин: цивільний, адміністративний чи господарський. Значна увага приділена типовим договорам у сфері ІТ, зокрема договорам про надання послуг, передачу прав інтелектуальної власності, конфіденційності, спільну діяльність та ліцензійним угодам, а також специфіці пропрієтарних і відкритих ліцензій, умов їх використання та обмежень. Особливу увагу приділено питанням авторських прав на комп'ютерні програми, створені в рамках трудового договору, та визначенню правового статусу автора й роботодавця. Виявлено суперечності між положеннями Цивільного кодексу та Закону України «Про авторське право і суміжні права», зокрема щодо термінів «працівник» і «автор» та розподілу майнових і немайнових прав, що потребує законодавчого уточнення. Автор робить висновок, що ефективне договірне регулювання відносин у сфері ІТ вимагає комплексного підходу, який поєднує норми цивільного та господарського права, враховує специфіку галузі, міжнародну практику та рекомендації експертів. Дослідження спрямоване на удосконалення правового механізму захисту авторських прав на комп'ютерні програми та забезпечення балансу інтересів авторів, розробників і роботодавців, що є ключовим для розвитку цифрової економіки та правового середовища у сфері інформаційних технологій.

Ключові слова: авторське право, комп'ютерна програма, інформаційні технології, інтелектуальна власність, договірне регулювання, ліцензійні договори, трудовий договір.

The article examines the contractual regulation of copyrights for computer programs, which is an essential component of the legal framework governing information technology relations in the modern digital economy. The author analyzes the specific features of legal relations in the IT sector, characterized by their mediated nature, wide spatial application, and significant developmental dynamics. The main elements of information-related legal relations are highlighted, including the subjects, behavior of participants, objects, rights, and obligations, as well as how these elements determine the nature of

legal relations—civil, administrative, or commercial. Considerable attention is given to typical contracts in the IT sector, including service agreements, intellectual property transfer agreements, confidentiality agreements, joint activity agreements, and licensing agreements, as well as the specifics of proprietary and open-source licenses, their terms of use, and restrictions. Particular focus is placed on copyright issues concerning computer programs created within the framework of an employment contract and on defining the legal status of both the author and the employer. Conflicts between the provisions of the Civil Code and the Law of Ukraine “On Copyright and Related Rights” are identified, particularly regarding the terms “employee” and “author” and the allocation of property and non-property rights, which requires legislative clarification. The author concludes that effective contractual regulation of relations in the IT sector requires a comprehensive approach that combines civil and commercial law norms, takes into account the specifics of the industry, international practices, and expert recommendations. The study aims to improve the legal mechanism for protecting copyrights for computer programs and to ensure a balance of interests among authors, developers, and employers, which is crucial for the development of the digital economy and the legal environment in the field of information technology.

Key words: *copyright, computer program, information technologies, intellectual property, contractual regulation, license agreements, employment contract.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток інформаційних технологій створює нові виклики для правового регулювання авторських прав на комп’ютерні програми, що є ключовим об’єктом інтелектуальної власності у сфері ІТ. Особливості правовідносин у цій галузі, зокрема масштабне цифрове використання, висока динаміка розвитку та опосередкованість взаємодії учасників, ускладнюють застосування традиційних норм цивільного та господарського права. Виявлені колізії між положеннями Цивільного кодексу та Закону України «Про авторське право і суміжні права», зокрема щодо термінів «працівник» і «автор» створюють правову невизначеність, що потребує розробки комплексного договірного підходу, здатного забезпечити баланс інтересів авторів, розробників і роботодавців у цифровій економіці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання договірного регулювання авторських прав на комп’ютерні програми та особливостей правовідносин у сфері ІТ розглядали О. Уртаєв, Т.В. Бачинський, Р.І. Радейко, О.І. Харитонова, М.В. Телевяк, Д.М. Позова, В.С. Ларіонов, О. Харитонова, В.С. Дмитришин, О. Яворська та інші дослідники. Вчені досліджували основні елементи інформаційних правовідносин, види договорів у ІТ-сфері, проблеми ліцензійного регулювання та правовий статус авторів і роботодавців у контексті створення комп’ютерних програм у межах трудових договорів. Водночас у науковій літературі відсутнє комплексне дослідження правового регулювання відносин щодо договірного використання комп’ютерних програм із урахуванням сучасних викликів цифрової економіки, міжнародної практики та колізій між положеннями Цивільного кодексу України та Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Метою статті є дослідження та аналіз особливостей договірного регулювання авторських прав на комп’ютерні програми в Україні, зокрема визначення правового статусу автора та роботодавця, встановлення правового режиму комп’ютерної програми як об’єкта авторського права, а також виявлення проблем і колізій у законодавстві, що потребують уточнення для забезпечення ефективного захисту прав учасників інформаційно-технологічних правовідносин.

Виклад основного матеріалу. Стрімкий розвиток інформаційних технологій та цифровізації всіх сфер суспільного життя зумовлює появу нових видів правовідносин, що потребують належного правового регулювання. Особливого значення в цьому контексті набувають авторські права на комп’ютерні програми, які виступають ключовим інструментом у створенні, використанні та комерціалізації програмного забезпечення.

Незважаючи на існування законодавчої бази, що включає Цивільний кодекс України та Закон України «Про авторське право і суміжні права», практика їх застосування виявляє низку колізій, прогалин і суперечностей, особливо у частині визначення суб’єктів авторського права, а також регламентації договірних відносин щодо використання комп’ютерних програм. Ці обставини актуалізують необхідність системного аналізу чинного законодавства, узагальнення наукових підходів і розроблення пропозицій щодо вдосконалення правового механізму регулювання авторських прав у сфері інформаційних технологій.

Наразі найбільш ефективним способом такого регулювання є договір. Проте інформаційні відносини мають свої особливості, які відображаються у правовій природі домовленостей між суб'єктами. О. Уртаєв відносить до основних елементів інформаційних відносин: 1) суб'єкти, які вступають у правовідносини при здійсненні інформаційних процесів; 2) поведінку (дія, бездіяльність) суб'єктів при здійсненні ними інформаційних правовідносин, зокрема, набуття виключних прав, передача майнових прав, купівля-продаж інформаційних об'єктів, тиражування і поширення зазначених об'єктів; 3) об'єкти, у зв'язку з якими суб'єкти вступають в інформаційні правовідносини; 4) права та обов'язки й відповідальність при здійсненні інформаційних процесів [1, с. 235]. Від зазначених елементів залежить правова природа відносин — чи матимуть вони цивільний, адміністративний, господарський або інший характер. Правовідносини у сфері ІТ характеризуються своєю опосередкованістю, нематеріальною природою та фактично необмеженою територією дії. Більшість із них виникає, розвивається та реалізується переважно в сервовищі мережі Інтернет.

Водночас переважна більшість правовідносин, що формуються у сфері інформаційних технологій, належить до площини цивільного права. Це зумовлено тим, що вони охоплюють широкий спектр приватноправових взаємодій, зокрема: надання послуг із розробки або використання програмного забезпечення; співпрацю з фізичними особами-підприємцями чи програмістами; юридичний супровід фрилансерів; проведення правового аудиту ІТ-компаній; захист вебсайтів і цифрового контенту; оформлення та охорону авторських прав і торговельних марок у мережі Інтернет; укладення договорів купівлі-продажу сайтів, доменних імен тощо; правове забезпечення діяльності інтернет-магазинів; створення та реєстрацію суб'єктів господарювання у сфері ІТ; а також захист прав інтелектуальної власності, інформації та дотримання умов ліцензійних угод [2, с. 156].

Отже, у цій сфері простежується застосування традиційних правових інститутів – права власності, інтелектуальної власності, публічного договору та інших. Водночас на практиці виникають складнощі з правовим регулюванням таких відносин, оскільки договори, укладені в ІТ-сфері, здебільшого мають ознаки змішаних і зазвичай містять положення про нерозголошення інформації, отриманої під час виконання зобов'язань. Це пов'язано з тим, що відомості про нові технічні рішення чи ноу-хау, навіть якщо вони не підлягають правовій охороні, можуть становити комерційну таємницю. Тому чітке визначення договірних умов, що стосуються правового статусу майбутніх партнерів, розподілу прав інтелектуальної власності, класифікації інформації, а також порядку й умов доступу до неї, є необхідною складовою будь-якого договірного процесу в ІТ-секторі [3, с. 139].

У цьому контексті доцільно звернути увагу на основні види договорів, які виділяють в юридичній літературі, що найчастіше застосовуються в ІТ-сфері: 1) договір про надання послуг, який є базовим документом і визначає умови співпраці між компанією та замовником; 2) договір про передачу прав інтелектуальної власності, що передбачає перехід відповідних прав від однієї сторони до іншої; 3) договір про нерозголошення (конфіденційності), який встановлює обов'язок сторін зберігати в таємниці інформацію, отриману в процесі співпраці; 4) договір про спільну діяльність, укладений між двома або більше суб'єктами для досягнення спільної мети, зокрема у сфері бізнесу чи розробки продуктів; 5) ліцензійний договір, що надає одній стороні право користуватися об'єктами інтелектуальної власності іншої сторони на визначених умовах [4, с. 94].

Одними з найпоширеніших способів надання дозволу на використання комп'ютерної програми є укладення ліцензійних договорів або надання ліцензій, що визначають умови користування програмним продуктом, його модифікації чи розповсюдження. Водночас значна частина програм створюється у межах трудових відносин або за договорами на замовлення, коли автор розробляє програму на користь роботодавця чи замовника. Такі правовідносини мають свої особливості щодо розподілу майнових і немайнових прав, визначення моменту переходу прав та порядку їх використання, що зумовлює потребу в чіткому договірному регулюванні.

Ліцензія (ліцензійний договір) є юридичною угодою, яка дозволяє користувачам використовувати комп'ютерну програму на певних умовах. Більшість ліцензій на програмне забезпечення можна поділити на дві групи: пропрієтарні (закриті) ліцензії та вільні і відкриті ліцензії. Переважна більшість комп'ютерних програм, що розповсюджуються за пропрієтарними ліцензіями, є комерційними продуктами, розробники яких прагнуть отримати прибуток від надання права на використання таких комп'ютерних програм. Пропрієтарні ліцензії – це тип ліцензій на програмне забезпечення, основним завданням яких є контроль використання комп'ютерної програми правласниками та захист вихідного коду комп'ютерної програми.

Такі ліцензії, як правило, забороняють будь-яке втручання у вихідний код, його модифікацію, створення похідних продуктів, розповсюдження, зворотну розробку комп'ютерної програми тощо. Серед пропріетарних ліцензій виділяють такі: постійна ліцензія, ліцензія на умовах підписки, умовно-безкоштовні ліцензії. Існують й інші види пропріетарних ліцензій, наприклад, ліцензії, що надають право використовувати комп'ютерну програму виключно на одному пристрої або ліцензії із пробним періодом. Умови самих ліцензій можуть відрізнятися одна від одної відповідно до бізнес-моделі, за якою розповсюджується те чи інше програмне забезпечення, а також особливостей кожного окремого продукту. Спільною рисою для більшості пропріетарних ліцензій залишаються закритий вихідний код та значні обмеження користувачів у використанні програмного забезпечення. На протигаву пропріетарним ліцензіям існує велика група вільних та відкритих ліцензій. Для того, щоб вважатися вільною, ліцензія має дозволяти: використовувати твір з будь-якою метою, досліджувати його, створювати і поширювати копії твору, вносити у твори зміни, публікувати і поширювати такі змінені твори [5, с. 478-480]. Подібними до вільних ліцензій за своїм змістом є відкриті ліцензії. Вони також надають користувачам широкі можливості щодо використання, вивчення та модифікації вихідного коду програмного забезпечення. Основна різниця полягає в тому, що відкриті ліцензії не вимагають обов'язкового поширення змінених версій програми під тією ж відкритою ліцензією та не зобов'язують розкривати вихідний код внесених змін. Таким чином, відкриті ліцензії сприяють вільному обігу, удосконаленню та адаптації програмного забезпечення широким колом користувачів, водночас залишаючи більше гнучкості у визначенні умов його подальшого використання [6, с. 169]. Таким чином, з точки зору договірних відносин, ліцензійні договори та ліцензії визначають правові рамки використання програмного забезпечення: пропріетарні ліцензії встановлюють обмеження та контроль з боку правовласника, тоді як вільні та відкриті ліцензії надають користувачам ширші права на використання, модифікацію та розповсюдження, забезпечуючи гнучкість і розвиток правовідносин у сфері ІТ.

З огляду на зміст зазначених правовідносин, виникає низка питань щодо визначення авторських прав на комп'ютерну програму, створену в межах трудового договору (контракту). Відповідно до сучасного підходу, такі аспекти доцільно врегульовувати за допомогою цивільно-правових договорів. Оскільки виконання певних трудових функцій може передбачати розробку програмного забезпечення, положення про порядок створення, використання та розподіл прав на такі об'єкти мають бути закріплені у внутрішніх нормативних документах установи – положеннях, типових договорах тощо. Роботодавець, своєю чергою, може володіти окремими повноваженнями, зокрема щодо забезпечення цілісності твору, запобігання його перекрученням або несанкціонованим змінам. Договірний аспект має бути врегульований нормами господарського права, тоді як питання авторських прав і правового статусу програми як об'єкта авторського права мають бути включені до цивільно-правового договору.

Відповідно до п. 55 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [7] службовим твором комп'ютерна програма буде за умови, що вона створена працівником у зв'язку з виконанням обов'язків за трудовим договором (контрактом). Привертає увагу той факт, що й положення ст. 429 ЦК України стосуються саме тих випадків, коли працівник створює об'єкт інтелектуальної власності (комп'ютерну програму) у процесі виконання своїх обов'язків за трудовим договором [8]. При цьому, працівник може створити комп'ютерну програму або виконуючи свої трудові функції, які прямо передбачені посадовими обов'язками, або за окремим службовим завданням, за окремою угодою з роботодавцем. З позиції деяких учених, ефективніше було б оформлювати відносини між роботодавцем та працівником щодо об'єктів інтелектуальної власності не трудовим, а цивільно-правовим договором; якщо ж відносини регулюються трудовим договором, то для працівників, які за посадовими обов'язками створюють об'єкти інтелектуальної власності, варто передбачити у трудовому договорі окремий розділ прав на такі об'єкти інтелектуальної власності, дотримання сторонами вимог закону у цій сфері, збереження конфіденційності інформації тощо [9, с. 47].

А деякі з науковців, зокрема О. Яворська, вважають доцільним укладення у цій сфері договорів організаційного характеру, які регулюють створення, використання об'єктів інтелектуальної власності, розпорядження ними і правами на них, та виконують допоміжні функції. Такі відносини можуть регулюватися як трудовим, такі і самостійним цивільно-правовим договором між працівником та роботодавцем [10, с. 155]. Якщо створення працівником творів не передбачено трудовим договором, а створений твір не є наслідком виконання службового завдання, то такий твір не вважається службовим і права на нього належать лише автору. У разі, коли твір

створено за дорученням роботодавця, але це доручення прямо не пов'язане з трудовими обов'язками працівника, то всі питання щодо нього мають регулюватися саме цивільно-правовим договором [11, с. 32].

Якщо об'єкт інтелектуальної власності, створений працівником, визнано вільним, то всі особисті немайнові а також майнові права на нього належать автору, який здійснює їх на свій розсуд. У законодавчій дефініції службового твору, наведеній у ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [7] та у ст. 429 ЦК України [8], як суб'єкт згадується саме «працівник», що видається не зовсім коректним. По-перше, статус працівника (щодо конкретного роботодавця) фізична особа має тимчасово, тоді як авторство є довічним. По-друге, працівник є стороною трудових правовідносин, а в даному випадку йдеться про цивільно-правові відносини. Така ситуація потребує узгодження шляхом внесення змін до ст. 429 ЦК України та заміни терміна «працівник» на «автор». Варто також звернути увагу, що у ст. 429 ЦК України йдеться про «юридичну або фізичну особу, де або у якій працює працівник», у ст. 440 ЦК України – про «юридичну або фізичну особу, де або у якій працює автор», тоді як у положеннях Закону України «Про авторське право і суміжні права» використовується термін «роботодавець». Така термінологічна непослідовність, застосована для позначення одного й того самого суб'єкта, є невиправданою. У науковій літературі вже висловлювалися критичні зауваження щодо термінології, вжитої у положеннях ЦК України стосовно суб'єктів прав інтелектуальної власності на службовий твір [12, с. 207]. Буквальне трактування норм закону підштовхує деяких учених, зокрема В. Дмитришина, до висновку, що в них «автор» як суб'єкт зникає, замінюється «працівником», якому належать трудові права, а не авторські; поняття «працівник» та «автор» співвідносяться як загальне та індивідуально визначене; загалом у регулюванні таких правовідносин перевагу слід надавати спеціальним нормам, які регулюють саме відносини інтелектуальної власності [13, с. 46-48].

Отже, у разі визнання об'єкта інтелектуальної власності, створеного працівником, вільним, всі особисті немайнові та майнові права належать автору, який здійснює їх на власний розсуд. Проте існуюча законодавча термінологія, яка у ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» та ст. 429 ЦК України називає суб'єктом «працівника», є некоректною, оскільки статус працівника тимчасовий, тоді як авторство є довічним, а правовідносини щодо службового твору належать до цивільних, а не трудових. Невідповідність термінів у різних нормативних актах («працівник», «автор», «роботодавець») створює правову невизначеність і потребує уніфікації. Буквальне трактування чинних норм може призводити до заміщення суб'єкта авторських прав працівником, якому належать лише трудові права, а не авторські. Отже, для забезпечення чіткого регулювання відносин інтелектуальної власності слід надавати перевагу спеціальним нормам, що визначають права автора на службовий твір, та уточнити термінологію у ЦК України.

Висновки. Стрімкий розвиток інформаційних технологій та цифровізації зумовлює появу нових правовідносин у сфері ІТ, що потребують чіткого правового регулювання, особливо щодо авторських прав на комп'ютерні програми, які є ключовим інструментом у створенні, використанні та комерціалізації програмного забезпечення. Незважаючи на наявність законодавчої бази, практика застосування Цивільного кодексу України та Закону України «Про авторське право і суміжні права» виявляє певні прогалини і колізії, зокрема щодо визначення суб'єктів авторського права, а також регламентації договірних відносин. Договірний механізм є основним засобом регулювання правовідносин у сфері інформаційних технологій. При цьому правові відносини в ІТ-сфері мають специфічні риси, включаючи змішаність договорів, положення про нерозголошення комерційної таємниці та необхідність чіткого визначення правового статусу об'єктів інтелектуальної власності. У практиці ІТ-сфери найпоширенішими є договори про надання послуг, передачу прав інтелектуальної власності, конфіденційності, спільну діяльність та ліцензійні договори, а також трудові договори або договори на замовлення. При створенні комп'ютерних програм у межах трудових відносин важливе чітке врегулювання цивільно-правових аспектів, зокрема порядок створення, використання та розподілу прав на об'єкти інтелектуальної власності має бути зафіксований у внутрішніх нормативних документах та договорах. Роботодавець може контролювати цілісність твору та забезпечувати дотримання моральних прав автора. Разом із тим, існуюча законодавча термінологія щодо службових творів є некоректною та непослідовною: у ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» та ст. 429 ЦК України суб'єктом визначено «працівника», тоді як авторство є довічним, а правовідносини щодо службового твору належать до цивільних, а не трудових. Це створює правову невизначеність і потребує уніфікації термінів, зокрема заміни «працівника» на «автора», для забезпечення чіткого регулювання відносин інтелектуальної власності. У випадку визнання об'єкта права інтелектуальної власності,

створеного працівником, вільним, всі майнові та немайнові права належать автору, який має право розпоряджатися ними на власний розсуд. Такий підхід підкреслює пріоритет спеціальних норм, що регулюють авторські права, над загальними положеннями трудового законодавства та забезпечує ефективний правовий захист у сфері інформаційних технологій.

Список використаних джерел:

1. Уртаєв О. Особливості регулювання правовідносин у сфері ІТ-права. *Юридичний вісник*. 2022. № 6. С. 233–239.
2. Основи ІТ-права: навч. посібник. Т. В. Бачинський, Р. І. Радейко О. І. Харитоновна. К.: Юрінком Інтер. 2017. 208 с.
3. Телевяк М. В. Особливості договірних відносин в ІТ сфері. *Молодий вчений*. 2023. № 12 (124). С. 138–141.
4. Позова Д. М. Система джерел правового регулювання інформаційнотехнологічних відносин. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 24. С. 93–96.
5. Харитоновна О. І. Ліцензійні договори та вільні публічні ліцензії: проблеми і перспективи. *Правове життя сучасної України* : матеріали міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса : Фенікс, 2014. Т. 1. С. 478–480.
6. Ларіонов В. С. Ліцензії на програмне забезпечення: класифікація та співвідношення пропрієтарних та вільних комп'ютерних програм. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, ІТ та Інтернет права: матеріали Дев'ятої всеукраїнської науково-практичної конференції* (Львів, 16 травня 2025 р.). Львів: Юрид. ф–т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2025. С. 168–171.
7. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855>.
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
9. Дмитришин В. С. Набуття та передання прав на службові об'єкти інтелектуальної власності. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2022. Вип. 2 (54). С. 45–50.
10. Яворська О. Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності за законодавством України. *Вроцлавсько-Львівський юридичний збірник. Wrocławsko-Lwowskie Zeszyty Prawnicze*. 2017. № 8. 2017. С. 153–162.
11. Кисельова О., Рисенко О. Основні тенденції правового регулювання творів, створених у процесі виконання трудових обов'язків науково-педагогічним працівником, в Україні та у світі. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 1. С. 30–35.
12. Поливач Є. Ю. Інтелектуальна власність на комп'ютерні програми, створені внаслідок виконання трудового договору (контракту). *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право*. 2023. Т. 1. Вип. 78. С. 205–209.
13. Дмитришин В. С. Набуття та передання прав на службові об'єкти інтелектуальної власності. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2022. Вип. 2 (54). С. 45–50.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 10.09.2025

Дата публікації: 25.09.2025